

בית דין ירושלים

לדיני ממונות ולבירור יוחסין

עדים שחתמו על הכתובה לפני החופה
ולפני שהחתן התחייב עליה בקנין, והיה כתוב בה "וקנינא וכו'"

תיק מבית הוראה שע"י בית הדין מס' 110-סא

נושא הדיון

כתובה שמודפס בה לפני מקום חתימת העדים "וקנינא וכו'", והעדים אומרים שמסדר הקדושין הורה להם לחתום על הכתובה לפני החופה, אע"פ שהחתן לא התחייב עליה בקנין אלא מתחת לחופה.

שוב היה מעשה בעדי כתובה שנתבקשו לחתום עליה לפני החופה, למרות שקבלת הקנין מהחתן טרם נעשתה.

השאלות להלכה

- א. מהו הצורך בקנין על הכתובה.
- ב. חתמו העדים על הכתובה שכתוב בה "וקנינא וכו'" לפני שהחתן הקנה, האם חתימתם כשרה.

המקורות ההלכתיים

א. קנין על הכתובה מצינו בגמ' ובראשונים לא בשטר הכתובה עלמו אלא באופן נפרד. אבל כשכותב שטר כתובה לא מצינו שצנוסף לזה עושה הצעל קנין על הכתובה, ולכאורה דבר שאינו צריך הוא. דהנה צרמצי"ם אישות פ"י ה"ט כתב: אחד הכותב את הכתובה בשטר ואחד שהעידו עליו עדים וקנו ממנו שהוא חייב לה מאה או מאתים ה"ז מותר, וכן אם נתן לה מטלטלין כנגד כתובתה ה"ז מותר לצעול עד שיהיה לו פנאי לכתוב. וכתב המ"מ פשוט הוא שהקנין הרי הוא כאילו נכתב. ומצואר צפרק אע"פ נה א שאם אמר לעדים כתבו וחתמו והבו לה אם קנו ממנו אין צריך להמלך בו וכו', וג"כ ידוע דפתס קנין לכתובה עומד. ע"כ. וכ"כ בהגר"א בשו"ע אבהע"ז סי' סו ס"ק ד דפתס קנין לכתובה עומד. והצי"א שהסמ"ג

מפרש דברי הרמב"ם דוקא במקום שאין כותבין כתובה. ועיי' ב"ח סי' סו שדייק מדכתב הרמב"ם עד שיהא לו פנאי לכתוב ולא אמר נמי או עד שקנו עדים מידו, אלמא דתק"ח הוא דוקא שיכתוב לה שטר אבל קנו מידו לא, אלא דדדיעבד אפילו בקנין צעדים סגי, ומשו"ה כתב תחילה ולריך לכתוב כתובה וכו', דדוקא כתיבה ואח"כ כתב דדדיעבד ה"ל מותר בשקנו מידו או בהתפסת מטלטלין, ואתרווייהו קאמר עד שיהא לו פנאי לכתוב. ודלא כמו שהבין המ"מ והצ"י דלא כתב הרמב"ם עד שיהא לו פנאי אלא אתפיסת מטלטלין אבל קנו מידו שזה לכותב ממש ובשניהם מותר לגמרי. ע"כ. וכ"כ במשנה ברורה סי' תקמה ס"ק כז שאם נשא בערב המועד ולא הספיק לכתוב כתובה, משום שעת הדחק ראוי לסמוך להתייחד על עידי קנין. אמנם בט"ז ס"ק ג' ביאר דברי הרמב"ם דתנאי הפנאי קאי על שניהם, ומה שעשה מזה צ' צבות הוא מטעם זה, דצעדים וקני לא מהני אח"כ כשרואה לבעול אלא דוקא אם הוא קודם החופה בשעה שכותבין הכתובה מהני ההוא שעתא אם קנו אע"פ שלא נכתב עדיין מותר אח"כ לבעול עד שיהא אח"כ פנאי לכתוב, ולהכי מדמה קנין לכותב כתובה דתרווייהו הם קודם החופה, משא"כ צבא דמטלטלין מיירי אפילו אחר החופה דהיינו קודם הצעילה, ע"כ.

ועל מה שנהגו לכתוב כתובה וגם לעשות עליו קנין, כבר תמה בצית מאיר אבהע"ז סי' ג' סעי' כא בסופו וז"ל: וצעניותי איני יודע התועלת בקנין זה, כי בהכל מחוייב ועומד או מן התורה או בכח תנאי צי"ד וכו', וי"ל דאף הקנין אינו מועיל דהוי כעין קנין דברים על המזונות כיון שלא נזכר שמעבד גופו כי אם ואנא אפלא ואוזין וכו'. ע"כ. ויתכן לומר עפ"י מש"כ בהגמ"י אישות פ"י אות ח צ"ס הסמ"ג צ"ס ר"י הלוי דהיכא דאירכסא כתובה ואיכא עדי קנין מותרת בלא כתובה, ומקורו בגמ' כתובות ז' א' ר' אמי שרא למיבעל לכתחילה בשבת, א"ל רבנן והא לא כתיבה כתובה, א"ל אתפסוה מטלטלין וכו'. ואפשר שזה הוא טעם המנהג שנהגו להוסיף קנין על השטר כתובה, שאם יאבד השטר יוכלו לסמוך על הקנין, עד שיכתבו שטר אחר, וכדעת ר"י הלוי.

ב. בגמ' כתובות פה א': האי אשרתא דדייני דמיכתבא מקמי דנחוו סהדי אחתימות ידיהו, פסולה. אלמא מיחזי כשיקרא וכו', וליתא מדרב נחמן דאמר ר"כ אומר היה ר"מ אפי' מלאו באשפה וחתמו ונתנו לה כשר, ואפי' רבנן לא פליגי עליה דר' מאיר אלא בגיטי נשים דבעינן כתיבה לשמה אבל בשאר שטרות מודו ליה וכו' אבל למיחזי כשיקרא לא חיישינן. ע"כ. וכתב בשמ"ק שם צ"ס הריטב"א דוקא צכי הא דליכא שום מחזי כשיקרא בחתימה, אבל כי איכא מיחזי כשיקרא בחתימת העדים כההוא דפרק גט פשוט דכי יתציתי צהיני וכההיא דאורכתא ודאי חיישינן כדאיתא התם ופסלינן לה אפילו דיעבד, וכד הוה אמר רבא באשרתא דדייני. ע"כ. ובשם תלמידי רבינו יונה כתב שם בשמ"ק: הא דאמרינן דלא חיישי למיחזי כשיקרא אומרים רבני לרפת דדוקא בשקרא דאתי לידי קושטא כגון זה שעמיד להתרר אם נשבעה אם לא, אבל בשקרא דלא אתי לידי קושטא חיישינן למיחזי כשיקרא כדאמרינן דפרק גט פשוט אי יתציתו צבילי אע"ג דמסירן לכו מילי צהיני משום דמחזי כשיקרא אם יכתבו ויאמרו שנכתב צהיני, וזהו שיקרא

דלא אחי לידי קושטא שהיום או מחר לא ידעו שנכתב בשילי אלא לעולם יחשבו כי צהיני נכתב כמו שכתוב בשטר. ע"כ.

ובשו"ע חו"מ סי' מו סעי' כד פסק: ומותר לכתוב הקיום בשטר קודם שיתקיים השטר, שאין הכתיבה עיקר אלא החתימה. ויש חולקים. וכתב הסמ"ע ס"ק נו שהדעה הראשונה היא דעת הרי"ף והרמב"ם עדות פ"ו ה"ח דלמיחזי כשיקרא לא חיישינן צכה"ג כיון דאחר שיוודע גם להשלישי ויחתום עמהם לא יהיה עוד מיחזי כשיקרא. והי"ח ס"ל דגם צכה"ג חיישינן למיחזי כשיקרא כיון דהוא מעשה צ"ד. ובש"ך ס"ק נט כתב דלכאורה משמע מלשון הדעה הראשונה שאסור לכתוב ולחתום הקיום קודם שנתקיים השטר משום דצחתימה חיישינן למיחזי כשיקרא. אבל צחמת זה אינו, דכבר הוכחתי לעיל סי' לט סעי' יג ס"ק לח דאפי' צחתימה לא חיישינן למיחזי כשיקרא וכו', וכן נראה עיקר לדינא. עכ"ל. ובקרבן נתנאל על הרא"ש גיטין פ"ג סי' צ אות ד, הוצא צפת"ש שם, דלמסקנא לא חיישינן כי אם צקיום שטרות או שאר מעשה צ"ד.

ולענין כתובה פסק הרמ"א בשו"ע אבהע"ז סי' סו סעי' א: ואין לעדים לחתום הכתובה אלא לאחר שקבל החתן קנין לפניהם, ויש מקומות שמקילין בזה. והנה מקור הרמ"א הוא צמרדכי גיטין סי' שמב, ויש כתב צם הראצ"ה דיש שחתמו הכתובה קודם הצרכה, וליכא משום מיחזי כשיקרא כיון דעסוקין באתו ענין, ויש מקומות שאין חותמין עד אחר הצרכה שכבר הקנין נעשה צפניהם. והרמ"א הביא שתי הדעות צסדר הפוך, צראשונה הביא צסתם דעת המחמירין, וצדעה שניה הביא שיש מקומות שמקילין בזה. וכתב הח"מ ס"ק ט צדעת המקילין דלא מיחזי כשיקרא הואיל ועסוקין באתו ענין. וצביאור הגר"א שם ס"ק ט כתב דאין לומר דחשש הרצ - צדעה ראשונה - משום מוקדם, וכמ"ש תוס' צגיטין יח ד"ה אף וכו', דשם דלא חתמו ציום הכתיבה, אבל כיון שחתמו אין לריך קנין כלל וכו', אלא צצריו ע"פ מש"כ צמרדכי צגיטין יט צ וכו'. ומ"מ סוף צצרי נהמרדכי א"י להולמו מאי מיחזי כשיקרא איכא, וכי צלא קנין אינו יכול לחתום, לא מיציעא לדעת רצ האי דא"ל הקנין, אלא אפי' לדעת החולקים מ"מ כיון שא"ל כתובו וחתומו ודאי א"ל וכו'. ואפשר לדחוק דלא א"ל כתובו וחתומו ו"ל קנין ל"ד ו"ע. עכ"ל.

ולולי צצרי הגר"א י"ל דמיירי דכתב צכתובה וקנינא, כמו שנהגו היום, ואם יחתמו העדים לפני הקני מיחזי כשיקרא, ואע"ג דפסק השו"ע צחו"מ צדעה ראשונה צסתם כהרי"ף והרמב"ם לענין שאר שטרות דהיכא שיוודע אח"כ שכך הוה, לא חיישינן למיחזי כשיקרא, ואף כאן יודע אח"כ שקבל צקנין על הכתובה, ומדוע פסק הרמ"א צדעה ראשונה צסתם דחיישינן למיחזי כשיקרא, אפשר שכתובה יש לה דין של מעשה צי"ד, וכמו שאמרו צגיטין יח א אמר שמואל כתובה כמעשה צי"ד דמיא מה מעשה צי"ד נכתבין ציום ונחתמין צלילה אף כתובה וכו', וכבר פסק הקרבן נתנאל דצמעשה צי"ד חיישינן למיחזי כשיקרא. אמנם עיי' צאגרות משה אבהע"ז ח"א סי' ק דנקט דכתובה לא נחשבה מעשה צי"ד לענין זה, דמעשה צי"ד לענין מיחזי כשיקרא נחשב רק מה שהצי"ד לריכין לכתוב כמו האשרתא דוקא, אבל כתובה

היא בכלל שאר שטרות, אלא שמ"מ לכתחילה יש לחוש לשיטת הר"י מדנפיר שבתוס' כתובות דף כא דרק לענין דיעבד איפסק דלא כרב פפי אבל לכתחילה חיישינן למיחזי כשיקרא בכל שטרות.

ע"כ המקומות שמקילין להחתיים העדים על הכתובה לפני החופה ולפני שהחתן התחייב בקנין, יש להם על מי לסמוך, וכמו שהביא הרמ"א בשם יש מקומות שמקילין בזה. אבל לדעה ראשונה שהביא הרמ"א בסתם, וכן לפי התש"ז, אין ראוי להקל בזה לכתחילה, במיוחד לא בכתובות שכבר כתוב בהן וקנינא וכו', והרולה לחתום לפני החופה יזרזר לעשות כן אחרי שהחתן יתחייב בקנין, כדי שלא יהיה מיחזי כשיקרא. ועיי' הפלאה בקו"א לסי' סו ס"ק א שהוכיח מהגמ' שאין העדים חותמים על הכתובה אלא לאחר החופה, והטעם משום דלכתחילה חיישינן למיחזי כשיקרא, ואיך יחתמו על לשון הכתובה שכתוב בה דכבר אמר "הוי לי לאינתו", דהיינו לשון הקדושין. ועיי' לבוש שם סעי' י דהיה מן הראוי שלא לחתום הכתובה עד אחר החופה דאיך יחתמו על "ולציאת מרת פלונית והות ליה לאינתו" קודם שתיכנס לחופה והוא שקר גמור. והוסיף שם בלבוש דמה שהעולם אין נוהרין בזה משום דלפעמים כשעושין החופה בער"ש יש תיגרא ציניהם ומשהין החופה עד סמוך לחשיכה ואם היו מאחרין החתימה עד אחר החופה לא היו יכולין לחתום מחמת שהוא שבת, לכך חותמין קודם לכן בכל הכתובות וסומכין כיון שעסוקין באותו ענין לא מיחזי כשיקרא. ע"כ. ועיי' הערות במסכת כתובות למרן הגריש"א שליט"א לדף כא ע"ב שמה מוכח כהש"ך דלהלכה לא חיישינן למיחזי כשיקרא אפילו בחתימות צי"ד וצמעשה צי"ד, וק"ו בעדים סתם, עיי"ש. והגר"נ אייזנשטיין שליט"א מוסר שלמעשה נוהג מרן הגריש"א שליט"א שלא להחתיים העדים לפני הקנין ונימוקו עמו. עוד הוא מוסיף: א. בדין כתובה שנחתמה ביום והקבלת קנין היתה כלילה מתחת לחופה אחרי השקיעה, דעת מרן שליט"א שאין כאן עדים על הקנין והכתובה פסולה (ואמר שוודאי אין כאן תוספת כתובה), ויש לכתוב כתובה חדשה. אולם יש ליישב זה עם הרמ"א סי' סו, ואולי הרמ"א מדבר במקום שאין תוספת כתובה, ועדיין יש לזרר. ב. כשזמן החופה מתקרב לסמוך לשקיעה והחופה תיערך בזמן צין השמשות, דעת מרן שליט"א דיש לחתום על הכתובה ולקבל קנין מתחת לחופה ולכתוב יום המחרת. אולם כבר נהגו לקבל קנין לפני השקיעה ולכתוב יום הקודם. אבל דעת מרן שליט"א דגם כשמקבלין קנין וחותמים על הכתובה לפני החופה (כנהוג בחו"ל), אם החופה תיערך בזמן של צין השמשות לכתוב התאריך של מחר. ג. עיי' אגרות משה אבהע"ז ח"ד סי' קה ס"ק ג שזזה"ז כתובה שנכתבה ביום והיו עסוקין בקדושין עד הלילה, פסולה, שאין להתחייב על כתובה צלי אירוסין, עיי"ש. ע"כ.

מסקנה

הכתובה כשרה.